

שׁוֹרֵת בְּהִלְכָה לְשׁוֹלְחַן שֶׁבֶת

מֵאֵת הַרֵב מֹשֶׁה חַיִּים חֲנוּנֵי שְׁלִיט״א

צִלְיוֹן מִס' 69

תענית אסתר

בי"ג באדר נהגו ישראל להתענות "תענית אסתר". מטרת התענית "לזכור שהשם יתברך רואה ושומע כל איש בעת צרתו כאשר יתענה וישוב אל ה' בכל לבבו כמו שעשה בימים ההם"¹.

מי הם הפטורים מן התענית?

נחלקו הפוסקים אם חובת התענית היא מדברי קבלה, מדברי סופרים או מצד המנהג בלבד², לפיכך בשונה משאר תעניות הקלו בה בעת הצורך, כגון: חולה אפילו שאין בו סכנה וכן זקן תשוש כח, הרי אלו פטורים מן התענית, ואסור להם להחמיר על עצמם³, כמו כן חתן וכלה בתוך שבעת ימי חופתם פטורים מהתענית זו⁴, וכן שלושה בעלי ברית: המוהל, הסנדק, ואבי הבן אם חל יום הברית בתענית אסתר פטורים מלהתענות ורשאים לאכול אחר המילה⁵.

מכל מקום, שאר בני אדם הבריאים, גברים ונשים מגיל מצוות, כולם חייבים להתענות ולהשתתף עם

הציבור בתענית, ואסור להם לפרוש מן הציבור⁶.

האם מותר להתרחץ ביום תענית אסתר? והאם מותר להסתפר או לשמוע שירים?

אף שבשאר הצומות יש שכתבו להחמיר שלא להתרחץ ביום התענית⁷. מכל מקום, בתענית אסתר מותר לרחוץ, ואין לחוש כלל. כיון שתענית זו אינה משום אבלות על חורבן ירושלים, אלא רק לזכר הצום שצמו בימי מרדכי ואסתר, לכן אין עניין להחמיר ברחיצה⁸.

והוא הדין לעניין תספורת⁹ ושמיעת שירים מכלי זמר¹⁰ שמותרים ביום תענית אסתר.

מי שקשה לו להמשיך בצום תענית אסתר עד אחר קריאת המגילה, האם יכול לאכול או לשתות לפני ששמע קריאת המגילה?

אסור לאכול קודם קריאת מגילה, וזמן האיסור הוא מחצי שעה קודם שיגיע זמן קריאת המגילה. ואיסור זה הוא בין בקריאת המגילה של ליל פורים, ובין בקריאת המגילה של יום פורים. גם הנשים אסורות לאכול קודם מקרא מגילה¹¹.

מכל מקום, אדם חלוש שקשה עליו התענית, וכן נשים שקשה להם להמתין עד אחר קריאת המגילה, רשאים לטעום מעט מיני מאפה עד כ- 54 גרם. אך פירות וירקות, מיני בשר או דגים, ושאר מיני תבשילים שאינם מחמשת מיני דגן מותר לאכלם ללא הגבלה. וכן מותר לשתות קפה או תה אפילו עם תוספת סוכר קודם קריאת מגילה. מכל מקום, מידת חסידות שלא לטעום כלום עד אחר קריאת המגילה¹².

קריאת המגילה וברכותיה

חובה לקרוא את המגילה בלילה ולחזור לקוראה ביום¹³.

בקריאת המגילה בלילה מברכים שלוש ברכות, "על מקרא מגילה"¹⁴, "שעשה ניסים", ו"שהחיינו", ולאחר הקריאה מברכים ברכת "הרב את ריבנו"¹⁵, ברכה אחרונה זו מברכים רק כשקוראים את המגילה בציבור (בעשרה), הקורא מגילה ביחידות אינו מברך לאחריה¹⁶.

בקריאת המגילה ביום לבני ספרד לא מברכים "שהחיינו", משום שכבר בירכו בלילה. אולם לבני אשכנז נוהגים לברך "שהחיינו" גם בקריאת היום, משום שעיקר מצוות קריאת המגילה היא ביום כמו שכתוב במגילה "והימים האלה נזכרים ונעשים". לכל השיטות מברכים "שעשה ניסים" אף ביום, כיון שעיקר פרסום הנס הוא ביום¹⁷.

בברכת "שהחיינו" שמברכים על קריאת המגילה נכון לכוון גם על שאר מצוות היום (משלוח מנות, מתנות לאביונים, משתה ושמחה), ויש לעורר כל כך שיכוונו המברך והשומעים, שהרי צריך כוונת שומע ומשמיע¹⁸.

ובמחלות, ואין זה כשאר תעניות שצריך להחמיר.

11 הרמ"א סימן תרצב סעיף ד'.

12 משנ"ב שם ס"ק יד.

13 שו"ע סימן תרפ"ט סעיף א'. עיקר חיוב הקריאה מדברי קבלה הוא ביום כמו שכתוב במגילה 'והימים האלה נזכרים ונעשים', נזכרים בקריאת המגילה ונעשים ביתר מצוות היום, חיוב הקריאה בלילה הוא מדרבנן.

14 שעיקר החיוב הוא בקריאה, אלא שיוצא בשמיעה מדין שומע כעונה.

15 שו"ע סימן תרצב סעיף א'.

16 רמ"א שם.

17 מחלוקת השו"ע והרמ"א שם, ורק בברכת שהחיינו נחלקו הפוסקים, אם די במה שבירך בתחילת מצוות הקריאה שזה בלילה לפטור את החיוב היותר גדול שזה ביום, או שלא גרע מבירך שהחיינו בעת עשיית הסוכה, שאינו חוזר ומברך שוב, כמבואר בסימן תרמ"א ע"ש בה"ל ד"ה אלא.

18 משנ"ב שם ס"ק א', ועל מצוות מתנות לאביונים נחלקו האחרונים יש שכתבו שכיון שחייב במצוות צדקה כל השנה, לא ניכרת המצווה ששמח בה (ש"ת תשובות והנהגות ח"א סימן תד), ויש שכתבו שבאמת יש לכוון גם על מצווה זו (פמ"ג א"א סק"א, חיי אדם כלל קנה סק"ז).

1 משנ"ב סימן תרפ"ט ס"ק ב'.

2 כה"ח שם ס"ק יז.

3 שו"ע סימן תקנ"ד סעיף ו, וכ"ש בתענית אסתר.

4 קיצושו"ע סימן קמ"א סעיף ב'.

5 משנ"ב סימן תרפ"ט ס"ק ז, שעה"צ שם ס"ק טז, חו"ע פורים עמוד מב.

6 הבי"ב בשם שיבולי הלקט, רמ"א שם, משנ"ב ס"ק ו'.

7 מעיקר הדין מותר להתקלח בכל תענית ציבור חוץ מתשעה באב ויום הכיפורים כמבואר בשו"ע סימן תקנ"ד סעיף ב'. אלא שדעת המשנ"ב שם ס"ק ו' ושעה"צ ס"ק ח', שבעל נפש יחמיר לא להתקלח במים חמים בכל תענית ציבור, אף יש חולקים שגם בעל נפש אינו צריך לחוש לזה, חוון עובדיה ארבע תעניות עמודים כא-כב.

8 הגר"ח אויערבך הליכות שלמה פורים ס"ו, והגר"נ קרליץ שלמי תודה פורים עמוד שדמ.

9 הגר"ח קניבסקי שו"ת רבבות אפרים ח"ב סימן קפט אות ג'.

10 הגר"ח קניבסקי ישמח ישראל פ"ד סכ"א. ויש סוברים שאין ראוי לשמוע נגינה מכלי זמר ביום התענית, שאף שאין תענית זו משום אבלות על חורבן ירושלים, מכל מקום יום תענית הוא. והגר"ש אלישיב ישמח ישראל שם, אשרי איש ח"ג פמ"א אות כ'. ביום התענית, שאף שאין תענית זו משום אבלות על חורבן ירושלים, מכל מקום יום תענית הוא, אכן אף לדבריהם בליל תענית אסתר אפשר להקל בדיקורים

מהו הזמן המוקדם או המאוחר ביותר שאפשר לקרוא את המגילה, בלילה וביום?

זמני קריאת המגילה בלילה: לכתחילה ניתן לקרוא את המגילה מצאת הכוכבים של ליל פורים עד עלות השחר של יום פורים¹⁹, אבל בשעת דחק וסכנה (כגון חיילים במלחמה) ניתן לקרוא כבר מפלג המנחה (דהיינו שעה ורבע לפני צאת הכוכבים) עם ברכותיה²⁰.

זמני קריאת המגילה ביום: לכתחילה, ניתן לקרוא מזריחת השמש (ובדיעבד כגון חייל בשעת מלחמה, יכול לקרותה עם ברכותיה כבר מעלות השחר ואילך) של יום פורים עד שקיעת השמש, (ובשעת הדחק אם נזכר לאחר השקיעה בבין השמשות, יכול לקרותה לאחר השקיעה בבין השמשות, ללא ברכה)²¹.

מי הם החייבים בשמיעת קריאת המגילה?

כולם חייבים בקריאת המגילה, האנשים, נשים וגרים. אף שהיא ממצוות שהזמן גרמא שנשים פטורות מהן, מכל מקום כיון שאף הן היו באותו הנס הרי הם בכלל החיוב. לפיכך גם הנשים יקפידו לשמוע את המגילה בבית הכנסת יחד עם הציבור.

נשים המטופלות בילדים שאינם יכולות לבוא לבית הכנסת לשמוע קריאת מגילה מפי שליח הציבור, חייבות לשמוע קריאתה מפי אדם הבקי בקריאת המגילה. כמו כן, מחנכים את הקטנים לשמוע מגילה²².

האם הבעל הקורא צריך לעמוד בשעת הקריאה? ומה הדין במי שקורא לאשתו בביתו האם צריך לעמוד? והאם הציבור צריכים לעמוד בשעת הברכות?

בזמן הקריאה: הקורא מגילה לעצמו, וכן השומע את המגילה מאחר רשאי לעמוד או לשבת כפי שיחפוץ. אבל הקורא מגילה לציבור לכתחילה יקרא

בעמידה מפני כבוד הציבור²³, אם קשה לו לעמוד כל זמן הקריאה, רשאי להישען על התיבה²⁴. הקורא את המגילה בביתו לאשתו וילדיו רשאי לשבת בזמן הקריאה גם אם יש עשר נשים ויותר²⁵.

בזמן הברכות: בברכות המגילה לדעת פוסקים רבים צריכים השומעים לעמוד משום כבוד הברכה²⁶, וכן מנהג בני אשכנז, וחלק מבני ספרד²⁷, אולם יש חולקים וסוברים שאין הציבור צריכים לעמוד בברכות, וכך נוהגים חלק מבני ספרד²⁸, וכל מקום ימשיך כמנהגו.

הקורא קריאת מגילה לנשים האם רשאי לברך על קריאה זו, ומה נוסח הברכה?

מי שיצא ידי חובת קריאת מגילה, וחוזר וקורא את המגילה עבור נשים, נחלקו האחרונים האם האיש יברך עבורו, או שעדיף שהן יברכו לעצמם²⁹, ולמעשה כתבו הפוסקים שהקורא מברך עבורן³⁰. ויש חולקים³¹.

נוסח הברכה לנשים: בנות ספרד מברכות "על מקרא מגלה", כיון שחייבות כאנשים, ובנות אשכנז יש שכתבו לברך "לשמוע מגילה"³², שסוברים שאשה לא חייבת בקריאת המגילה בעצמה אלא בשמיעתה, והוסיפו עוד שגם אם הקורא מברך, יברך עבורו "לשמוע מגילה"³³. ויש שכתבו שמברכות "לשמוע מקרא מגילה"³⁴.

בסיום הקריאה, אם יש עשר נשים, הספרדים נוהגים לברך ברכת "הרב את ריבנו", כיון שגם עשר נשים נקראות ציבור לעניין פרסומי ניסא³⁵, אולם מנהג האשכנזים שלא מברכים ברכה זו רק בעשרה גברים³⁶.

אשה שיודעת לקרוא מגילה, האם רשאית לקרוא לעצמה ולחברותיה?

כתבו האחרונים שלכתחילה אין לאשה לקרוא לעצמה, אלא תשמע מן האיש³⁷, אבל אם אין לה מי שיקרא לפניו, תקרא

היא לעצמה ותברך, ויכולה אף להוציא את חברתה³⁸.

מי שיש לו מגילה כשירה, האם רשאי לברך ולקרוא בלחש יחד עם הש"ץ, או שעדיף לשמוע מהש"ץ את הברכות והקריאה ולצאת ידי חובה?

מי שיש בידו מגילה כשרה, ורוצה לברך ברכות המגילה בלחש עם השליח ציבור, וכן לקרוא את המגילה בלחש עם הש"ץ, רשאי לעשות כן, ויזהר להשמיע לאוזנו כשקורא את המגילה בלחש³⁹. אולם, עדיף יותר שיכוון לצאת ידי חובה בברכות ובקריאת השליח ציבור, משום שהקריאה בלחש לעיתים מפריעה ליושבים לצידו, ועוד שמצווה יותר לצאת ידי חובה בשמיעה יחד עם הציבור משום "ברוב עם הדרת מלך"⁴⁰.

מי שבגלל הרעש לא שמע מילה מסוימת מהבעל קורא, או שאיחר והגיע קצת לאחר התחלת הקריאה במגילה, כיצד ינהג?

יש להיזהר לשמוע מילה במילה משליח הציבור בשעת קריאת המגילה. במקרה ולא שמע מילה משליח הציבור, או שהפסיד כמה פסוקים מתחילת הקריאה, יקרא מתוך מגילה כשרה שאוחז בידו⁴¹, ואם אין לו מגילה כשרה רשאי גם לקרוא מתוך חומש מודפס⁴², וכשיגיע למקום שבו הציבור נמצאים, יפסיק וישמע את הקריאה מפי השליח ציבור.

גם מי שדיבר בזמן קריאת המגילה ולא שמע כמה תיבות, צריך לחזור ולקרוא את המילים שלא שמע מתוך מגילה כשרה או מתוך חומש⁴³.

הקורא את המגילה למפרע, לא יצא ידי חובתו. ולכן אם דילג פסוק אחד ונזכר אחר כמה פסוקים, אם חזר וקרא את הפסוק שדילג וחזר למקום שפסק, לא יצא ידי חובה. אלא עליו לחזור לפסוק שדילג ולהמשיך משם והלאה על הסדר⁴⁴.

19 שו"ע סימן תרפ"ו סעיף א. ובמשנ"ב שם ס"ק א, ואף שלענין ק"ש שמעיקר הדין יכול לקרוא עד עלות השחר, ותיקנו חכמים שצריך לקרוא עד חצות, כדי שלא יכשל וישכח לקרוא, (כמבואר בשו"ע סימן רלה ס"ג ובמשנ"ב שם ס"ק כו), כתב המג"א ס"ק א' בשם הרא"ם שבקריאת מגילה שהיא חביבה לא חששו שישכח, והוסיף שכיון שעיקר קריאת מגילה ביום, לא חששו לגזור על קריאת הלילה, אולם הא"ר סימן תרפ"ח ס"ק ט' הובא בה"ח ס"ק ד', כתב שאף בקריאת המגילה שזמנה כל הלילה אין זה רק בדיעבד, אבל לכתחילה צריך לקרוא עד חצות כדון ק"ש.
20 שו"ע סימן תרפ"ב סעיף ד.
21 שו"ע סימן תרפ"ו סעיף א, ומשנ"ב שם.
22 שו"ע סימן תרפ"ט סעיף א, וכיון שגם נשים חייבות פשוט שגם בקטנות יש בהן משום מצוות חינוך, משנ"ב שם ס"ק ג'.
23 ואם רוצים הציבור למחול על כבודם, רשאים הם, משא"כ בקריאת התורה, כה"ח סימן תרפ"ט ס"ק ה' בשם המטה יהודה.
24 שו"ע סימן תרפ"ט סעיף א' משנ"ב ס"ק ב, בה"ל ד"ה אבל, כה"ח ס"ק ד.
25 הליכות שלמה פכ"א הערה 9 שכן נהגו בבית הגרשו"ז אויערברג, אשרי איש פמ"ג אות לא, בשם הגרי"ש אלישיב.
26 שאומר וצינו, והרי זה דומיא דעבודה בבית המקדש שנעשית בעמידה, וגם הציבור כיון שיוצאים על ידי שמיעה משום שומע כעונה צריכים גם לעמוד, משנ"ב שם ס"ק א, שעה"צ ס"ק א.
27 הרמ"ע מפאנו, הב"ח, מג"א, מחצית השקל, בא"ח תצווה ס"ד וי"ב, משנ"ב ס"ק א' ושעה"צ ס"ק א.
28 כנסת הגדולה, מועד לכל חי סימן לא אות עו, יפה ללב ח"ב אות ב, כה"ח ס"ק ד', בחו"ע עמוד טט הביא לב' המנהגים וסיים נהרא נהרא ופשטיה.
29 כיון שנשי דדין בקיאות לברך, אין ערבות לבקי. שו"ע סימן רע"ג ס"ד. ויש חולקים שיש ערבות אף לבקי. הגר"א, פרי"ח סימן תקפ"ה, ארצות החיים סימן ח'.
30 משנ"ב סימן תרפ"ב ס"ק י, חו"ע עמוד נג.
31 שיטות נוספות בנידון: יש נוהגים שהאשה תברך. הגר"ח סימן תקפ"ה ס"ה, מחצית השקל ופמ"ג על המג"א א"א ס"ק א, מטה אפרים שם ס"ו, חיי אדם כלל קמא ס"ז, שדי חמד, וע"ע כה"ח סימן תרפ"ט אות ט, אור לציון ח"ד עמוד שיב. ואם יש ציבור נשים: יש שכתבו שאחת תברך עבור כולן. הגרי"ש אלישיב (בלילה יהוה עמוד 8), ויש שכתבו שכל אחת תברך לעצמה. ש"ת מנחת יצחק ח"ג סימן נד אות לה, משום דוילא

בהו מילתא, וכן כתב הגר"ח קרליץ (יד פפורים ס"ח ס"ק יא, אגרת הפורים פ"ג הערה מא), הגר"ח קניבסקי (אגרת הפורים שם), ודעת הגר"מ פינשטיין (נטעי גבריאל פ"ד ס"ק יב) שמצד הדין עדיף שאחת תברך עבור כולם משום ברוב עם, אולם המנהג שכל אחת תברך לעצמה.
32 רמ"א סימן תרפ"ט ס"ב, משנ"ב סימן תרפ"ב ס"ק יא, הגרשו"ז אויערברג נטעי גבריאל פ"ד הערה ג'.
33 משנ"ב שם.
34 הגר"ש אלישיב (אגרת הפורים פ"ג הערה מב, אשרי איש ח"ג פמ"ג אות לב), הגר"ח קרליץ (ימי הפורים עמוד ק) ואגרת הפורים שם הערה מב), מנחת פיתים, וכתבו שזה עדיף כדי לצאת ידי השיטות הסוברות שנשים חייבות בקריאה.
35 שו"ת קודש פורים סימן לה, ובהו"ע עמוד צא כתב שאפשר שאפילו קטנים וקטנות שהגיעו לחינוך מצטרפים לעשרה בזה, והמברך לא הפסיד שיש לצרף את הדעות שאף יחיד מברך, וכן פסק הב"ח תצווה סעיף יג, עוד כתב בחו"ע שם שמצטרפות עם האנשים לעשרה, וכן כתב הרב פעלים ח"ב סימן סב, אור לציון עמוד שיב-שיג.
36 הגרשו"ז אויערברג (הליכות שלמה תפילה פכ"ג אות ג'), הגר"ש אלישיב והגר"ח קרליץ בספר בלילה יהוה עמוד 8.
37 מג"א בשם מדרש רות הנעלם, משנ"ב סימן תרפ"ט ס"ק ח', ובשעה"צ שם.
38 משנ"ב שם, כה"ח ס"ק זי-תי. אבל לנשים רבות אינה מוציאה משום דוילא בהו מילתא. שעה"צ שם ס"ק טו.
39 שו"ת רב פעלים (חלק ד') אור"ח סימן לג ב"ה ועל שאלה הב').
40 ברכות נג, א. ושו"ע סימן רח"צ סעיף יד. ונחלקו האחרונים כשלא קורא מילה במילה עם הש"ץ, אם נחשבת קריאתו כקריאה בציבור, דעת החו"א סימן קנה ס"ק ב, שנחשב קריאה בציבור, אולם הגר"ח סולאוויצ'ק סובר שחשוב קריאת יחיד (כמבואר מועדים ומונים ח"ב סימן קעג הערה ב', פורים המשולש פ"ב הערה כו).
41 משנ"ב סימן תרפ"ט ס"ק יט.
42 משנ"ב סימן תרפ"ט ס"ק ה', תרפ"ט ס"ק יט, ס'.
43 שו"ע סימן תרפ"ב ומשנ"ב שם. ומועיל מדין קריאה בעל פה שכשרה לכל שקרא פחות מחציה, ולא קרא עניין שלם.
44 שו"ע סימן תרפ"ב סעיף ו'.